

Tarihi eser soygunu ile ilgili forumda (soldan sağa doğru) Prof. Dr. Bahadır Alkım, Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel, Dr. Nezihi Fıratlı, Hüseyin Kocabaş ve forum yöneticisi Ali Gevgilili bir arada

TARİHİ ESER SOYGUNU VE KAÇAKÇILIĞI...

• **ALİ GEVGİLİ:** «Anadolu toprakları üstündeki tarihsel değerlerin bozulması, hırpalanması ve dışarıya çıkarılması Türkiye'nin kanayan yaralarından birisidir. İzzin Arkeoloji Müzesi'nin, gece bekçisi öldürüldükten sonra topluca soyulmasıyla, geçen hafta bunlara yepyeni bir olay katıldı. Tarih soygunculuğu artık müzeleri bile en değerli eserlerden yoksun edecek bir duruma gelmişti. Bugünkü forumumuzda, tarihsel eserlerin bir ulusun hayatındaki değerini ortaya koymak, soygunculuğun hangi ölçülerle vardığını değerlendirmek ve Anadolu halklarını kendi özvarlıklarından yoksun eden bu soygunlar karşısında neler yapılabileceğini ortaya koymak istiyoruz.

Sayın Prof. Mansel, Anadolu topraklarının tarihsel önemi nedir? Tarihsel eserlerin ülke için taşıdığı önem nereden ileriye geliyor? Bize bu konularda açıklamada bulunur musunuz?»

«UYGARLIK SİLSİLESİ»

• **Prof. MANSEL:** «Anadolu için, Asya ile Avrupa arasında kurulmuş köprü derler. Hakikaten de, pek eski zamanlardan beri birçok kavimler Anadolu üstünden Doğu'dan Batı'ya, Batı'dan Doğu'ya geçmiştir. Fakat bu köprü kelimesi de tam doğru olmasa gerek. Çünkü, bu kavimler yalnız Anadolu'dan geçmezler. Kaldırımları, buraya verilecek gayet önemli uygarlıklar meydana getirmişlerdir. Bu uygarlıklar eski Yontma Taş Devri'nden başlamaktadır. Son zamanlarda Yeni Taş Devri eserleri de Anadolu'da çıkarılmış bulunmaktadır. Ondan sonra her devir eserlerine rastlanmaktadır. Demir Devri'nin başladığı 1200 yıldan bu yana ise, Anadolu'da çeşitli uygarlıklar daha da açığa ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında Urartu uygarlığı, Frig, Lid uygarlığı, en nihayet, Anadolu'nun Batı ve Güney Batı kıyılarında meydana gelmiş olan Yunan ve Roma uygarlığı sayılabilir. Bundan sonra Anadolu'da Türkler yerleşmişler ve çok büyük bir medeniyet meydana getirmişlerdir.

Su halde, Anadolu'da çeşitli devirlere ait bir uygarlıklar silsilesiyle karşılaşmış oluyoruz. Bunlar o kadar çeşitli ki, başka hiçbir ülkede bu kadar üstüste gelmiş uygarlık tabakasına rastlamak hemen hemen mümkün değildir.

Üzerinde yaşadığımız topraklarda ne gibi uygarlıklar, devletler meydana gelmiş, yükselmiş... Bunları bilmezsek ve nesillerimize de anlatmazsak, topraklarımız hiçbir zaman hareketlenmez, sahip çıkılmaz olmayız. Bunun için ulusal bir hedef savlıyoruz.

60 BİN YILLIK

• **GEVGİLİ:** «Anadoludaki en eski uygarlıkların yaşı nedir, sayın Prof. Alkım?»

• **Prof. ALKİM:** «Eski Taş Devri yahut Yontma Taş Devri dediğimiz uygarlık devri, en son potasyum - argon araştırımlarına göre, 1 milyon 750 bin yıl önce başlamıştır. Söyle ki; Kenan'ın mekeli olan Nairobin'den dolaylı olarak bir tav üstünde bulunan bir kafatasının bu metotla yapılan incelemesi, yukarıdaki yaşı ortaya koymuştur. Bizde de ilk insan iskeleti kalıntısı, Antalya'nın yakınlarında Karain mağarasından bulunmuştur. Milyon Önce 60 ile 40 bin yıllarına kadar dayandığı anlaşılmaktadır. Ancak analiz laboratuvarlarımızda araştırılmakta. Bu da kesin bir tarih söyleyemiyoruz.

Türkiye'nin arkeolojik, tarih ve turistik bakımından dünyanın en zengin bölgelerinden birisidir. Onun içindir ki, müzelerimiz onbinlerce yıllık bir tecrübe kültür hazineleridir. Bu hazineler ile şüphesiz bilimsel servetimiz ve halkın servetidir. Bununla beraber, bu hazineler çeşitli kısırların dikatini çekmekte, bizzatın ise bunlara göz dikmesinde sebep olmaktadır. Bugün Türkiye'de yapılmakta olan kazı ve araştırmalar özellikle son 3 yılda çok yükselmiştir. 1987'deki kazı ve araştırmaların toplamı seksen beşidir. Bunların dörtte üçünü kendi arkeologlarımızın ve bilim adamlarımızın yapmadığı çalışmaktadır.

Son İzmir olayı, zannımca milli servetimize göz dikmiş olan kişilerin Arkeoloji Müzesini soyması şeklinde olmuştur ve müzeliğin tarihinizdir.

KATILANLAR

Ord. Prof. Dr.

Arif Müfit MANSEL (İstanbul Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Başkanı), Prof. Dr. Bahadır ALKİM (İstanbul Edebiyat Fakültesi, Yakın ve Önasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü), Dr. Nezihi FIRATLI (İstanbul Arkeoloji Müzesi Klâsik Eserler bölümü şefi), Hüseyin KOCABAŞ (Özel koleksiyoncu)

Yöneten: ALİ GEVGİLİ

raştıran en büyük suçtur. Gangsterlik suretiyle yapılmış ilk baskın budur.»

BÜYÜK BİR ADAM :

OSMAN HAMDİ BEY

• **GEVGİLİ:** «Türkiye'nin tarihsel eserler bakımından soyguncu ne zaman beri süzmekteydi? Bunlara karşı daha önce alınan tedbirler nelerdir acaba?»

• **Prof. MANSEL:** «Yurdumuzdan başka hiçbir yer olmayan ölçüde eski eser yurt dışına çıkarılmıştır. Amerika ve Avrupa müzelerinde eski eserlerin önemli bir kısmının Türkiye'den gittiği olduktan görürüz. Bunun başlangıcı hiçbir eski zamanlara kadar gitmemektedir. Memleketimizden eski eser İhraç etme 1908'den sonra yoğun bir biçim almıştır. Ancak bu eserlerin hepsi bir soygun neticesi değildir. Çünkü, Osman Hamdi Bey müzelerine başına geçip, müze teşkilatını meydana getirdikten önce eski eser ihraç yasasını çıkardı. Zamanında davranmış olan birçok yabancı araştırmacı, bu siyasi baskılar da yaparak müzede almak suretiyle, bir takım eserleri yurt dışına çıkarılmışlardır. Bunun arasında İngiliz Newton'un Bodrum ve Millet'ten götürdüğü, Almanlar Bergama'dan naklettiği eserler gösterilebilir. Yalnız, müzede 8-10 esere verilmiş olmakla birlikte, 70-80 eser yurt dışına çıkarılmıştır.

Sahsiyle bugün bile veterane tebarüz ettirilmesini olan Osman Hamdi Bey, bizde eski eser sevgisini yaratan çok önemli bir adamdır. Hamdi Bey ayrıca, ilk eski eser müzanesini yapmıştır. Büyük devletlerin başkısına, protestosa rağmen eski eserlerin yurt dışına çıkmasını menemisti ki, bu çok büyük bir şeydir. 1885 - 1890'larda bu yüzden Avrupa'da kıyamet kopmuştur. Bütün bu tasvirler, baskılara rağmen bu vakat muhafaza edilmiştir.

Bugün, arkeolojide önemli bir gelişme sağladığımız halde, eski eserlerin korunması alanında maalesef yeni bir teşkilat kurmuş değiliz. Gavey tutulur, daha hızlı Osman Beyin hazırladığı ve son seklini 1907 yılında almış olan «Asar-ı Atika Nizamnamesi» ile hareket etmekteyiz Türkiye'de... Bugün dahi «memaliki mahrusa» sahane sözlerdir, böylece diye başlayan bu «nisamname» kullanıyoruz. Asağı yukarı 40 yıldır bu işlerle uğraşırız, birçok vakitimiz bu hususlarla kavetmişimdir. Fakat hazırlanan tasarı maalesef bu kadar kanunlaşabilmiş değildir.

• **Dr. FIRATLI:** «Bununla birlikte, Hamdi Bey nizamnamesi aslında çok iyi hazırlanmıştır. Kanunun ve-

rinde olan bu nizamnamenin değişmesinin bir nedeni budur. Hatta bu nizamnamenin anaların uygulamak için de çoğu derdimiz halindedir.

• **Prof. MANSEL:** «Evet, çok iyi hazırlanmış bir nizamnamedir. Ama fikrimize göre, bugünkü İhtivaatı Ceza verebilecek nitelikte değildir. Yani Kanun tasarı Meclis'e bir yıl önce sunulmuş bulunmaktadır. Fakat bu kadar asarından bir ses seda çıkmış değildir.

KACAN SON ESERLER

• **GEVGİLİ:** «Son zamanlarda yurt dışına çıkması önemli Türk eserleri var mıdır? Bu konuda bilgimiz nedir, sayın Dr. Fıratlı?»

• **Dr. FIRATLI:** «Bunun en önemli, cazeteli Milliyet'in de çok önemle üstünde durduğu Dorak eserleridir. Dorak'taki eserlerle ilgili bilgiler, İngiliz arkeoloğu Melartı tarafından için bir takım suçlamalara da maruz kalmıştır. Ayrıca yine Melartı'nın büyük keşiflerde bulunduğu Hacilar köyünü de, köylüler daha bir servet kavnağı haline getirmişlerdir. Herkes kaza yapmış ve bulduğu eski dünya piyasasına itikaf etmişlerdir. Eserleri önce köylü bulur, sonra aracıları satar. En sonunda da, gavel iyi teşkilatınması kacakçı sebekeleri vastasıyla dünya piyasasına itikaf etmişlerdir. Bunun önlenmesi kolay değildir. Çok servet getiren bu iş önlemek için uluslararası anlaşmalarla iltihaf vardır.

Kaçanların diğer birisi, Döğderik Frik deriyne ait pismis topak eserler. Kaçırılmasında Emanuel Hebet adlı bir Amerikan var arkeoloğunun büyük rolü bulunan bu eserler, halen İsveç, İngiliz ve Alman müzelerine itikaf etmiş Truva eserlerine benzeyen bir grup eser Pensilvanya Müzesine Düze civarındaki İkonlardan bazıları Baltimore ve Louvre Müzesine. Herazone eserleri çeşitli ABD ve Avrupa müzelerine kaçırılmıştır. Bu arada, kısırların eline geçen eserler hiç ortaya çıkmadığı için hissiyütlü kavip teskil ediliyor. Ayrıca, Afyon'da Süleymanlı harabesinde bulunan ilk hristiyanlık dönemine ait mermer heykeller ABD'de Cleveland müzesine gitmiştir. Bunlar esiz denemek nümunesidir.

Gilindire'de yol yaparken rastlanan nekropoldeki eserlerin çoğu Avrupa kaçırılmıştır. Antalya'nın Kumluca ilçesinde bulunan Bizans devrine ait elimsi eserlerin yarısı yurt dışına çıkılmış bulunmaktadır.

NE YAPILABİLİR?

• **GEVGİLİ:** «Tarihsel eser soygununa karşı neler yapılabilir?»

• **Dr. FIRATLI:** «Bu konuda son zamanlarda bazı iyi adımlar atılmıştır. Tedbirler sunmak olablir:

1 En önemli tedbir, Türkiye'de müzeler açının sıklaştırılmasıdır. Urfa, Gaziantep gibi yerlerde yeni açılan müzeler, eskiden daha giden o civarda bulunmuş eserlerin şimdi buraya yönelmesini sağlıyor. Ancak, kontrol ne kadar artırılmasını arttırmış, dışardaki yüksek fiyatlı piyasayı, uluslararası anlaşmalarla kapatmadıkça, Türkiye'de bin lira verdiğimiz eserin dışarıya yüzbin lira verene gitmesini önleyemeyiz. Birleşik Amerika ve Avrupa, bugün Türkiye'de tahrip edilerek elde edilen eserlerin en büyük pazarıdır.

2 İkinci tedbir, Türkiye'den eski eser sahaları tahrip edilerek yurt dışına kaçırılan eserleri alan müzelerin, memleketlerin bilim adamlarına Türkiye'de çalışma izni vermek ve da bunları kısıtlamaktır. Bilim adamı zaman çalışmasını devam edilebilir. Çünkü olduğu uluslararası karşı uyararak zorunda kalacaktır.

HARABE YANINDAKİ

TURİSTİK KENTLER!

• **GEVGİLİ:** «Tedbirler konusunda sizin görüşünüz nedir sayın Prof. Mansel?»

• **Prof. MANSEL:** «Eski eser kaçakçılığı aslında hiçbir memleketin mamen önlememektir. Yalnız, bunu önlemek için uluslararası anlaşmalarla uluslararası anlaşmaların yakın sürede gerçekleştirilmesine şahsen kanı delilim. Müzelerin artmasıyla da kaçakçılığı önlemek zor. Son soyguncu da görüldüğü gibi, bunların teşkilatı zavır.

Daha etkili tedbirler olarak, mali polis gibi bir «Eski eser polisi» teşkilatı kurmak gerekir. İtalya'da ise, ülke bölgelere ayrılırak, bunların asırı atika bakımından denetimli müfettişlerle bırakılmıştır. Ayrıca, çeşitli bakanlıklar arasında da işbirliği yapılması zarureti var. Meselâ Milli Eğitim Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı arasında işbirliği gerçekleştirilirdi. Bu işbirliğinin vukuğunda son zamanlarda bazı olaylar açığa çıkmıştır. Bazı önemli antik eserlerin yanında büyük ölçüde turistik teseler yapılmaktadır. Bu, antik eserlerin güvenliğini bakımından çok mahur bir şey.

• **KOCABAŞ:** «Çok tehlikeli...»

SİDE REZALETİ

• **Prof. MANSEL:** «Evet, tehlikeli. Sidiyi ele alalım. Biz 22 yıldır burada kazı yapıyoruz, bir müze varız. Sidiyi bir gün gazetede okuyoruz ki, bu Sidi'nin yanında 12 bin vaktahik turistik teseler yapılmış. Bunun için de uluslararası bir varışma açılmış bile.

Fakat bu hususta, bizi bakanlar, Milli Eğitim Bakanlığı ile Eski Eserler Genel Müdürlüğü'nün bile fikri alınmamış. Bu gayet arın bir şey. Büyük bir tehlike. Gene Antalya körfezinin Batı kıyısında Faselis adlı gayet önemli bir antik şehir mevcut. Arkakı devirde ta Hristiyanlık döneminde kadar gelen ıvazlık tabakalarından zaviyi bir bir şekilde bulunduzunda Sidiyi bir tehlike. Bir yerde bir gün Türk arkeologları mutlak ele almak zorunda. Oysa, burasının da 15 kilometre kadar genişlikte koy Fransızların «Akdent Köyü» ne satılmış ve da kiralanmış. Burada öyle teseler meydana getirilmiş ki, Türkler bile ele alamaz. Yatı sahiplerinin serbestçe edip gelecek böyle bir tesisin önemli bir antik şehrin yanında kurulmuş kadar İtaliyi için tehlikeli sev vak.

Korkulur ki burada da vavas vavas gibi bir kaza faaliyetleri baslar ve tarihi eserler hırsızlıkta tutulur. Kaçırılan eserlerin teşkilatı de mümkün olmaz. Anadolu kıvrıkları çok uzun, çok genişdir. Bu türistik teseleri tam antik şehirlerin burununu dibine olmak tarihsel eserlerin güvenliğini bakımından hatalıdır. Bunu önlemek ve ayrıca arkeolojik kaçakçılıkla mücadele edecek yeni bir teşkilat kurmak gerektirir.

DIŞ ALICILAR ÇOK

PARA VERİYOR

• **GEVGİLİ:** «Sayın Kocabaş, siz Türkiye'nin en büyük özel tarihi eser koleksiyonlarından birisine sahipsiniz. Sizce, bu eserler neden müzeler yerine yabancılara ellerine geçiyor?»

• **KOCABAŞ:** «Bugün dış alıcılar büyük paralarla piyasada karsındadır. Dışarıya bunları aktaran adamlar artık doğrudan doğruya bizzat köylülerden edip alıyorlar. Arada mü tavassutlar bile ortadan kalkmıştır. Ortada çok büyük paralar dönmektedir. Kanaatımıza tedbir alınmazsa müzelerle dauruz daha da coksız. Bir zamanlar da Avrupa müzeleri Türk eserleri toplamak için İstanbul'un camii ve türbelerine musallat olmuşlardı. Nitekim bugün British Museum'da, Louvre'da bu eserler, nereden calsındıkları altında açığa varılarak teşhir edilmektedir.

İzmir'deki soyguncu bu işleri bilen bir sebepten terbihi olması gerekir. Sıradan bir gece hırsız, ancak erbabın bildiği sevdi seçip calsamaz. Altın esyanın yanında meselâ bir tabletin calsması olmasın anlamıdır.

• **GEVGİLİ:** «Eski eserleri bunlara Türk müzelerinin verdiği para ile satın alarak yurt dışına çıkarmak fark ne kadardır acaba?»

• **KOCABAŞ:** «Bunu Sayın Nezihi Fıratlı daha iyi takdir edebilir... Müzeler de az para vermiyorlar.»

PARİSİ SATICIDAKI

SARAY KİTAPLARI

• **Dr. FIRATLI:** «Antikların diğer maddeleri gibi belirli bir piyasaya sahiptir. Bilhassa son zamanlarda müzelerin verdiği paralar ile az değiller. Bunu çoğaltmamız da iyi bir tedbir olduğuna şaşırmıyorum. Çünkü, fiyatı arttırdığımızda, dışardaki alıcının verini bu defa müze alacak ve satacak eser bulmak için tahribat daha da artacaktır.

• **KOCABAŞ:** «Bugün İsviçre'de, Paris'te her antikacı dükkânın, da Türkiye'den zıtım tiktım tiktım satan esvası var. Hatta Saraydan çıkması, nadisni mühtirni ta. İsviçre'den gördüm İzmir'de calsın. Paris'te calsın. Basile'de calsın. On tane gördüm. Ama, çok yüksek fiyat istiyorlar.

• **Dr. FIRATLI:** «Bazan da oradaki fiyat, buradan düşüktür bile...»

• **KOCABAŞ:** «Estetik, İsviçre'de bana köylülerin ta oralarla antik ka götürtüklerini söylediler. Hatta Londra'da British Museum'da tarihi eser satan köylüler gördüm.

«KÜLTÜR BAKANLIĞI»

• **GEVGİLİ:** «Anadolu topraklarımızın bir tarih soygunculuğu kuratılması için sarlı düşünceler nelerdir, sayın Prof. Alkım?»

• **Prof. ALKİM:** «Tedbirleri genel ve özel nitelikte olarak ifade edebiliriz. Genel tedbirler sun tarı olmalı

1 Eski eserlerin denetimini kaçak kazılarını takibini sağlamak ve eski eser kaçakçılığını önlemek için bir kontrol teşkilatı kurmak

2 Müzelerimiz ve sanat eserleri, müze yakından uğrasacak bir Kültür Bakanlığı yaratmak. Av-

rupa'da ve hattâ İran'da bile güruen böyle bir bakanlığın bizde kurulması zamanı çoktan gelmiştir. Cetin eğitim sorunlarıyla başbaşa bulunan Milli Eğitim Bakanlığı kültür işleriyle yeterince ilgilenememektedir.

3 Eski Eserler Kanunu'nun bir an önce Meclis'ten çıkarmak. Müzelerimizin gangster tecavüzlerine maruz kalmaması için de öyle olarak şu tedbirler üstünde durulabilir :

1 Gerekli alarm tertibatını müzelerimize yerleştirmek.

2 Gece bekçisi sayısını muhakkak arttırmak.

3 Müze yöneticilerinin, bölüm şeflerinin ve uzmanlarının geceleri, meselâ British Museum'da olduğu gibi nöbet tutup, önemli bir olaya karşı gecelerlerini sağlamak.

4 Müze binalarını, İzmirli Kültür Parkı gibi tenha yerlerde yapılmamak.

5 Eski tedbirlerle sayın meslektaşlarımız temas ettire...

10 MİLYONLUK

CAMDAN TÜRK

MÜZESİ

• **Dr. FIRATLI:** «Burada bir nota daha var. Bu olay Türkiye'de ilk defa olmaktadır. Oysa yabancı müzelerde sık sık karşılaşılan olaydır. En iyi korunan müzelerde bile olmaktadır. Son olay için herhangi bir kimseyi suçlamak doğru değildir. Türkiye'de yeni arkeolojik bulgular yetiştirilerek bugünkü sorunlarımız da geniş ölçüde çözülmüş olacaktır.

• **KOCABAŞ:** «Louvre'dan ünlü Mona Lisa tablosu bile iki defa calsmıştır. Ama «biz vurdumuzda, kimsin son olmasın diyelim...»

• **Prof. MANSEL:** «Bugün gece, nege aykırı bazı müzeler yapılmaktadır. Türkiye'de, Meselâ Antalya'da 10 milyon lira sarfıyla şehrin tamamen dışında, bütün duvarları âdetâ cam halinde bir müze yapılmıştır. Hatta müze müddirine, «hiçbir şey almak istemiyim, meselâ Antalya müzesine müddet almamak istemem» diye taahhüs etmiştir. Orayı bir deil on beşer kovarsanız koruyamazsınız. Manzara çok güzel ama müzece gelen zaten manzara ile uğraşmamalı.

• **KOCABAŞ:** «Aslında Antalya Müzesi de aynı durumdur...»

• **Prof. MANSEL:** «Kırda açılan modern mimari ile müze nasıl yapılır, kurulumuz var. Bir mangaca askerle korumamız orası Dilekçimiz, bu gibi sevelerin antik yapılmamasıdır. Alınacak tedbirler konusunda dostumuz Alkım'a ben de tamamiyle henfikirim.

SONUC OLARAK...

• **GEVGİLİ:** «Sonuç olarak; Türkiye, toprakları üstündeki tarih servetinin değerini iyi bilmesi ve iyi koruması gereken bir ülkedir. Tarihsel değerler ülkelerin varlıkları için hem bir değer hem de çok gösterici unsurlar niteliğindedir. Örneğin, Osman Hamdi Bey'in müzede olduğu eserler, bu eserlerin korunmak için oluşturulan bir kütüphane ile birlikte, Türkiye'de pek yeni bir sev aklenelimi mis deil. Estetik oysa bilmemiz dezerdeki antik kentlerin yanında bunların talanına vakı acılabilecek turistik şehirler yapmasını ehl. vavnu bir ehlir da aelmıştır. Bu müdele soygun oları bu kütüphane altında hic de sarırtıcı görünmemekte ve biz, bundan sonra köklü tedbirler almazda âdetâ calsmaktadıdır.